

नैधुवगोत्री गुर्जर - पाध्ये या घराण्याविषयी .

वक्ता - श्री. रामचंद्र दत्तात्रेय पाध्ये - गुर्जर

मित्रानो,

कोणत्याही घराण्याविषयी काही बोलायचे झाले की, त्यांच्या वंशदत्त गुणांविषयी आणि त्यांच्या भोवतालच्या परिस्थितीमुळे, त्यांनी त्या त्या काळाला अनुरूप आणि स्वतःला सोयीची वाटणारी, जी वागणुकीची पद्धती आहे, त्या पद्धतीमुळे दिसून येणारी जी गुणवत्ता असते, तिच्या विषयी बोलणे, क्रमप्राप्त ठरते. कारण व्यक्तिजीवनावर व्यक्तीचा वंश व तिच्या जडण घडणीसाठी भोवतालची त्यावेळची परिस्थिती याचेच चिरस्थायी परिणाम होत असतात. आज आपण सर्वजण येथे जमलो आहोत. ते आपल्या 'नैधुवगोत्री गुर्जर-पाध्ये पटवर्धन' या घराण्याविषयी, आपल्याजवळ असलेल्या माहितीचे आदानप्रदान करायला आणि सर्वच प्रकारच्या काळातून अबाधित राहिलेली आणि आजच्या काळातही आपणाला ताठमानेने उभे रहायला शिकविणारी, आपली गुणवत्ता जाणून घेण्यासाठी !!

म्हणजे, ज्ञात इतिहासाचे सिंहावलोकन करण्याची या संमेलनाने आपणाला संधी दिलीय तिचा फायदा घेण्याचा माझा प्रामाणिक प्रयत्न राहिल.

'इतिहास' म्हटला म्हणजे इति+ह+आस म्हणजे असे असे घडले; असे सनावळीच्या किंवा दिनांकाचा आश्रय घेऊन सांगितले जाते आणि जे सांगितले जाते ते काही वेळेला गृहीत कृत्यासारखे असते. सिद्धांताला जवळचा असा तो उपसिद्धांत असतो, म्हणजे त्याला हायपोथेटिकल इन्फरन्स असे म्हणतात. म्हणून ऐतिहासिक गृहीतकांवर अनेकवेळेला विद्वानांमध्ये वादविवाद होतात. त्यामुळे पूर्वसूरीनी याविषयी जे लिहून ठेवले आहे. त्याचा आश्रय आणि माझे याविषयीचे तर्कभूत चिंतन याच्या आधारे माझी माहिती मी आपल्या पुढे ठेवीत आहे.

/तर्कभूत /

आपण गुर्जर - पाध्ये मंडळी कऱ्हाडे ब्राह्मण आहोत. ज्या समाजाचा इतिहास इसवीसनाच्या तिसऱ्या शतकापासून ज्ञात आहे; असा हा एकमेव ब्राह्मणसमाज. मुसलमानांचा अंमल येण्यापूर्वी या समाजातल्या कर्तबगार, गुणवान, विद्वान अशा ब्राह्मणांना - शलिवाहन, वाकाटक, चालुक्य, राष्ट्रकूट, कलचुरी, यादव, शिलाहार वगैरे राजघराण्यांनी उदार आश्रय दिला; जमीनजुमला व धर्माध्यक्षपदाच्या सनदा दिल्या. यासर्व गोष्टी इतर अनेकांच्या असूयेला कारणही घडल्या अशा कऱ्हाडे ब्राह्मण समाजात आपली नैधुव गोत्री गुर्जर पाध्ये मंडळी आहे.

या आपल्या भालावली, कोल्हपुर, खडकवली, भू. तेखण, पेंडखले, खिणगिणी या गावांतून इतिहास काळापासून लखलखीत आचारविचारांनी भारलेली, दुसऱ्यांचा द्वेष - निंदा - मत्सर-असूया-घृणा-तिरस्कार या दोषांपासून बह्वंशी मुक्त असलेली; वैदिक धर्माचे निष्ठापूर्वक आचरण करणारी; मानवी सदगुणांचा उत्कर्ष साधलेली, एक मोठी स्वयंभू - संस्कृती आपल्या कऱ्हाडे ब्राह्मणांनी जोपासलेली. या पंचक्रोशीमध्ये सुमारे एकशेसाठ चौथरे आज मोजून बघायला मिळतात. त्यांतले निम्म्याच्या आसपास गुर्जर-पाध्ये मंडळींचे चौथरे आहेत. इतरांमध्ये शहाणे, सप्रे, देव, बिनीवाले, आगटे, हर्डीकर, सातवळेकर, नाटेकर, भाट्ये, नवरे, लळीत, दीक्षित-हर्डीकर, डेग्वेकर, पराडकर, घाटे, करंबेळकर, खांडेकर, खेर, पाळेकर, देऊसकर अशा अनेकांची घरे किंवा घरांचे अवशेष तुम्हाला पहायला मिळतील. ही सर्व कऱ्हाडे ब्राह्मण मंडळी! आदिलशहाला म्हणजे विजापूरच्या एका बादशहाला सुद्धा ज्या गावात धनगराचा वेष घेऊन देव या पदाला प्राप्त झालेल्या दामोदर नवाथ्ये या सत्पुरुषांचे दर्शन घ्यावे लागले; तो हा भूगांव! भालावलीचे पाध्ये गुर्जरांपैकी, सत्पुरुष हे गेल्या सव्वाशे वर्षांच्या काळातले! दूरवर नर्मदाकाठी भूगावांमधून गेलेले नारायणस्वामी हर्डीकर यांनी शंभर वर्षे पूर्ण झाल्यावर नर्मदानदीमध्ये विधिवत् जिवंत समाधी घेतली होती. ते राजवैद्य, राजरत्न होते. भालावलीतले दोन्ही

/आहे /

बंधू-गोपाळ व गोविंद हे महामहोपाध्याय होते. त्यांच्याच घराण्यामध्ये सुवर्णकंकण विजेते झाले पंडित अच्युत कृष्ण शास्त्री पाध्ये ! कोतापूरला खांडेकरांच्या घरी जाताना अलीकडचे घर परवा परवांपर्यंत पडक्या स्थितीत दिसायचे; ते होते. पराडकरांचे/जयराम पराडकर वैराग्य उत्पन्न झाल्यामुळे दोनशे वर्षांपूर्वी हिमालयात निघून गेले होते. हमूकाका घाटेंच्या घराजवळचे डेग्वेकर घराणे पंढरपूरला गेले. तेखण व भू गावांत मिळून एकूण बावीस घरे हर्डीकरांची होती. तेही अनेक ठिकाणी विखुरले! त्यांच्या वसाहतीला हर्डीकर वटार म्हणत. प्रकांड पंडित असूनही स्वतःला 'अप्रबुद्ध' म्हणवून घेणारे विदर्भातले पाळेकर तसेच याच तेरवण गावातून एक महापराक्रमी पुरुष जन्मला 'विश्वनाथ चिंचाळकर' हाही कऱ्हाडाच ! पानिपतावर झालेल्या मराठ्यांच्या पराभवाचा डाग याने धुऊन काढला. त्याने अब्दालीचे मुंडके कापून पुण्यात आणले. ते सैन्याच्या अग्रभागी राहूनच लढत म्हणून मागाहून त्यांचे नाव विसाजीपंत बिनीवाले झाले. होळकर ब्रिज पासून शनिवारवाड्यापर्यंत साडेतीन ते चार किलो मीटर्स अंतरापर्यंत त्यांचेवर सोन्याच्या फुलांची वृष्टी करीत मिरवणूकीने त्यांना पुण्यात आणले. कुलस्वामी धूतपापेश्वरला त्यांनी सव्वामण सोन्याचा मुकुट दिला आहे. माझ्या मागच्या पिढीचे राजाभाऊ सप्रे, बाळूकाका नवरे या दिवंगत व्यक्तीप्रमाणेच अनंत भाऊ पाध्ये यांचेसारखे दुर्जनांचे कर्दनकाळ, निःस्वार्थी, समाजसेवक, सज्जनांचे रक्षणकर्ते ज्यांच्या गुणांवर कवने रचावीत असे महापुरुष येथेच झाले. अशा या गुणवान, धैर्यवान, पराक्रमशाली, सत्त्वगुण संपन्न, विद्वान्, भुक्ती आणि मुक्तीचे सारखेच भक्त असलेल्या कार्यकुशल, चिकित्सक, तेजस्वी, उदार, कुलीन, रूप, तारुण्य, उत्साह यांनी काठोकाठ भरलेल्या, अनेक व्यक्तिमत्त्वांमध्ये उठून दिसणाऱ्या, कऱ्हाडे ब्राह्मणांपैकी गुर्जर-पाध्ये यांचेविषयी मला असलेली माहिती मी आपल्यापुढे मांडीत आहे.

इंग्रजी अंमल आपलेकडे येण्यापूर्वी आपली नांवे गोत्राचे नांव, पित्याचे नाव व स्वतःचे व्यावहारिक नांव अशा पद्धतीने असावयाची आज दिसत असलेला आडनावामधला फरक त्या काळांत नव्हता. इंग्रज आल्यावर आपण त्यांच्याकडून ही आडनावांची पद्धत उचललेली आहे. गावावरून, व्यवसायावरून, अधिकारांमुळे लाभलेली काही विशेष गुणांमुळे, आलेली अशा अनेक प्रकाराने ही आडनावे भिन्न-विभिन्न अशी आपल्या कऱ्हाडे ब्राह्मणांत संख्येने पाचशें सेहेचाळीस आहेत. आणि सर्व कऱ्हाडे ऋग्वेदी, आश्वलायन सूत्री व शाकल शाखेचे आहेत.

त्यातले 'पाध्ये' हे आडनांव 'उपाध्याय' या शब्दाचा अवशेष आहे उप+अधि+अय = म्हणजे स्वतःच्या व्यावहारिक वा आध्यात्मिक प्रगतीसाठी ज्यांचेजवळ बसून, अध्ययन करून आपली प्रगति करून घ्यावी. अशा योग्यतेचे असे हे लोक असतात. म्हणून 'पाध्ये' हे केवळ नैध्रुव गोत्रामध्येच मिळतात असे नाही. धर्मसिंधुकार बाबाभट्ट पाध्ये हे कौशिक गोत्री पाध्ये, आडिवऱ्याचे हर्डीकर पाध्ये, तसेच पराडकर पाध्ये, नावलेकर पाध्ये, मोघे पाध्ये असे 'पाध्ये' हे आडनांव विद्वत्तेचे निदर्शक आहे. नागपूरकडे कांही पाध्ये हे 'देशस्थ ब्राह्मणही' आहेत. परिव्राजक स्वरूपातले शंकराचार्य त्या त्या ठिकाणच्या विद्वान लोकांना ही पदवी देत होते.

'गुर्जर' हा शब्द देशवाचक आहे. आपले पूर्वज एकतर गुजराथ कडून इकडे आले असावेत किंवा गुजराथशी आपले दीर्घकाळ संबंध असावेत. काहीही असले तरी गुजराथशी आपले दीर्घकाळ संबंध होते. आजही भालावलीला श्रीकृष्ण जयंतीचा उत्सव कै. अण्णा पाध्ये यांचे घरी एकाद्या दिवाळीसारखा साजरा होतो. याचमुळे आपल्या मूळ अशा तिन्ही गावांतून प्रमुख अशी लक्ष्मी - विष्णूचीच मंदिरे आहेत. भूला 'लक्ष्मीकांत' कोतापूरला 'लक्ष्मी केशव' तर भालावलीला 'लक्ष्मी माधव' याचेही कारण मूळचे आपल्या वरचे आधिदैविक संस्कार द्वारकेच्या सानिध्यामुळे विष्णु देवतेचे जास्त आहेत.

1211

आपणाला अजून एक जे नाव होते ते व्यवसायावरून होते, आणि ते म्हणजे 'पट्टवर्धन' किंवा पटवर्धन 'पट' किंवा 'पट्ट' म्हणजे वस्त्र. गुजराथेतील बंदरांमधून गलबतामधून निरनिराळ्या प्रकारची वस्त्रे आणावयाची व त्यातून मिळणाऱ्या नफ्यातून पहिल्यापेक्षा अधिक वस्त्रे खरेदी करावयाची असा वस्त्र-वृद्धीचा व्यापार करणारे म्हणून पटवर्धन हे व्यावसायिक नाम त्यांना चिकटले. पूर्वीच्या अनेक पुस्तकांवरूनच नव्हे तर अगदी अलीकडच्या राजापूरच्या आपल्या, आदरणीय कै. अण्णा पाध्ये यांच्या पुस्तक संग्रहातल्या प्रत्येक पुस्तकावर 'अच्युत कृष्णशास्त्री गुर्जर-पाध्ये-पटवर्धन असे त्यांचे लंबलचक नांव दिसते. म्हणजे परंपरा, असेच नांव लिहिण्याची होती.

सध्या 'पटवर्धन' नाव या पंचक्रोशीतून कोणाचेही नाही. बाद झालेले दिसते. काही लोक केवळ 'पाध्ये' आडनांव लावतात. कांही केवळ 'गुर्जर' आडनांव लावतात. तर काही 'पाध्ये-गुर्जर' किंवा 'गुर्जर-पाध्ये' असेही लावतात. कसेही लावा, पण हे सर्व आपलेच नैधुवगोत्री भाई बांधव आहेत. ज्या नैधुवगोत्रामध्ये कऱ्हाड्यांची चोवीस आडनांवे मिळतात.

या पाध्ये मंडळीतही काही घरांनी त्यांच्या विशेष गुणवत्तेमुळे वेगळी नावे मिळवली. 'भोगळे', 'कर्पे', 'युक्ते' वगैरे सर्व लोक मूळचे नैधुवगोत्राचे गुर्जर पाध्येच होते. उदाहरणार्थ आम्ही 'युक्ते पाध्ये' युक्ते यामध्ये 'युज्' हा मूळ संस्कृत धातू. त्याचा एक अर्थ भिडणे म्हणजे शत्रूला भिडणारे असा होतो. दुसऱ्याकरवी लढाई करणारे व आपण पीछे रहाणारे नव्हेत. म्हणजे, आजच्याच पाध्यांनी नव्हे तर, पूर्वीच्या पाध्यांनीही रणांगणांत तलवारी गाजवलेल्या होत्या. म्हणजे 'इदं ब्राह्मम् इदं क्षात्रम्' अशी ही सर्व व्यक्तिमत्त्वे होती. आजही आमच्या घरा खालून जाणारा पंचवीस तीस फूटखोलीवरचा भुयारी मार्ग याची साक्ष आहे. जमिनीखालून जाणारा मार्ग त्यांना तयार करावा लागला होता. ही गोष्ट त्यांना त्यांच्या धाडसामुळे व पराक्रमामुळे बरेच घातकी छुपे शत्रू होते हेच दाखवते. केरळमध्ये कासारगोड जिल्ह्यात 'भोगळेकर' आडनावाचेही कऱ्हाडे आहेत. तेव्हा ही आडनावे कशीही असोत. केव्हाची ही असोत. आपण सर्व एकाच रक्तामासांचे आहोत हे निर्विवाद.

आत्मगौरव आणि आत्माभिमानाची जिती जागती जाणीव असणारे म्हणून सर्व कऱ्हाडे लोकांप्रमाणेच गुर्जर पाध्ये ही प्रसिद्ध आहेत. विद्वानांनीही सन्मान द्यावा अशा योग्यतेचे पुरुष या घराण्यांत होऊन गेले. त्यातले ज्ञात मूळ पुरुष म्हणता येतील असे होते. पंडित गोविंद भट्ट गुर्जर तथा पटवर्धन ! कोल्हापूरचा शिलाहार वंशातला राजा महामंडलेश्वर वीर भोजदेव दुसरा याने शके ११९३ च्या म्हणजे इसवीसन ११९१ च्या कार्तिक महिन्यातल्या अमावास्येला या पंडित गोविंदभट्ट पटवर्धनांना एक ताम्रपट दिला. त्या ताम्रपटाप्रमाणे राजापूरजवळच्या कुंतापूर म्हणजे कोतापूर या गांवी त्यांना तीनशे निवर्तन जमीन देण्यात आली. एक निवर्तन म्हणजे किती जमीन ते समजले नाही. साधारणपणे एक एकराहूनही जास्त असावी असे सामान्य अनुमान आहे. गोविंद भट्टांचा उल्लेख या ताम्रपटामध्ये 'नैधुव गोत्रोत्पन्न' गुर्जर समुपाभिधान गोविंदभट्ट पटवर्धन' असा करण्यात आला होतो. म्हणजे इसवी सन ११९१ पर्यंत 'गुर्जर-पटवर्धन' अशा प्रकारचे आमचे नांव होते. यानंतर आमच्या वंशांत जन्मलेल्या विद्वान पुरुषांनी 'पाध्ये' ही बहुमानाची व विद्वत्तेची निदर्शक अशी पदवी केव्हांतरी मिळवलेली असावी. याच भोजराजाच्या काळात गुर्जर-पाध्ये यांचेकडे मुचकुंदीनदी व राजापूरची खाडी या मधल्या साठ गावांचे धर्माध्यक्ष म्हणून ही अधिकार दिलेले होते. म्हणून पं. गोविंदभट्ट यांना 'धर्माधिकारी' असेही एक नांव चिकटले होते असे 'मुसलमान पूर्व महाराष्ट्र' या ग्रंथामध्ये नमूद केले आहे. हे धर्माध्यक्षपद सांभाळण्यासाठी, या आपल्या घराण्यांत खूपसे वैदिक, याज्ञिक आणि अनुषंगाने प्रवचनकार, कीर्तनकार, गवई, वैद्य असे सत्त्वगुणांवर आधारित उद्योगामध्ये गढून गेलेले लोक दिसतात. त्याकाळांत धर्माध्यक्षपद हे पुढारलेपणाचे लक्षण होते. ते पुढारलेपण जपण्यासाठीच जणू आधुनिक काळांतही गुर्जर - पाध्ये घराण्यामध्ये आज वकील, डॉक्टर्स, प्रोफेसर्स, लेखक, संपादक, चार्टर्ड अकाउंटंट्स, विचारवंत, सामाजिक-सांस्कृतिक राजकीय क्षेत्रांतही लखलखीत आचार विचारांमुळे तेजाळून गेलेले अनेक लोक दिसतात. 'पाध्ये'

लोकांनी आपल्या नावाचा खरा अर्थ आजही जोपासलेला आहे. याच सात्त्विक वृत्तीच्या प्राधान्यामुळे दुसऱ्या व्यक्तीला किंवा एखाद्या समाजाला त्रास देणाऱ्या, पीडा उत्पन्न करणाऱ्या, फसवणाऱ्या तसेच समाजाचे शोषण करणाऱ्या व्यवसायांत आपण मागासलेले आहोत, हे नमूद करावेसे वाटते. मित्रानो, हेच आपले सामाजिक आणि सांस्कृतिक वैभव आहे आणि त्याला आपण जपूया!.

आपल्या उदारपणाचा गैरफायदा एका घेतोय हे समजूनही आपण तो तसा घेऊ देतो. त्यामुळे आज आपल्याकडे जमीन किती राहिली किंवा १९९९ इस्वीसनाचा तो ताम्रपट तरी आज आपल्यापैकी कोणाकडे आहे काय? असेही भाबडे प्रश्न माझ्या मनात केव्हांतरी डोकावतात व ते तसेच विरूनही जातात. कशेळीच्या कनकादित्य मंदिरामध्ये याच शिलाहार राजापैकी द्वितीय भोजराजाने आषाढ शुक्ल चतुर्थी गुरुवारी दक्षिणायन संक्रमण पर्वानिमित्त कोतापूरच्या घटनेच्या आधी चार महिने विरोधिकृत संवत्सरामध्ये १९९९ साली कशेळी हा गांव गोविंदभट्ट भागवतांना बारा ब्राह्मणांच्या भोजनासाठी दिला होता. त्या मंदिरात तो तीन पानी ताम्रपट अजून जपून ठेवलेला आहे. आपल्याकडे ऐतिहासिक दस्त ऐवज, असे ताम्रपट, रजतपत्र जपून ठेवायला हवेत. नाही म्हणायला भालावलीच्या अण्णा पाध्येकडे त्यांच्या पूर्वजांपैकी मागच्या आठव्या पुरुषाला पंडित गोपाळ भट्टांना काशीक्षेत्री मिळालेले; त्यांना मिळालेली महामहोपाध्याय ही पदवी ज्यावर कोरलेली आहे; असे रजतपत्र पहायला मिळते.

आठशे वर्षांपूर्वी होऊन गेलेल्या त्याच परम आदरणीय गोविंद भट्टांची संतति आज आपल्या समोर विभिन्न नावांनी नटलेली येथे जमलेली आहे. त्यांच्याच गुणांचे सुमारे तीस बत्तीसाव्या पिढीचे आपण वारस आहोत, याचे भान आपण सदैव राखूया !

गुर्जर-पाध्ये मुख्यत्वे या पंचक्रोशीत असले तरी ते राजापूर तालुक्यातच नव्हे तर भारतभर व परदेशातही आज आठशे वर्षात दूरवर पसरलेले आहेत.

आपल्यातल्या गुणवन्त, ज्ञानवंत आणि प्रज्ञावंतांचे केवळ स्मरणसुद्धा आपणाला नवचैतन्य देणारे ठरेल; म्हणून मला माहित असलेल्या काही अशा महापुरुषांची केवळ नावे मी आता आपणाला सांगणार आहे. ती अनेक क्षेत्रांतली आहेत. भालावलीच्या कै. अण्णा पाध्ये यांच्यापासूनचे मागच्या आठव्या पिढीतले दोन सख्खे बंधू, गोपाळ आणि गोविंद यांना महामहोपाध्याय ही पदवी काशीच्या विद्वानांनी दिलेली होती. अध्यात्म व योग विद्येमध्ये ही त्यांचा मोठा अधिकार होता. त्यांच्या घराच्या मागच्या अंगणातच त्यांची समाधी मंदिरे आज पहायला मिळतात. याच घराण्यांतले संस्कृतचे ख्यातनाम विद्वान श्री. अच्युत कृष्णशास्त्री पाध्ये यांनी काशीच्या विद्वत्सभेची परीक्षा देऊन व्याकरणाचार्य ही पदवी व सर्वप्रथम आल्याबद्दल सुवर्णपदक - सुवर्णकंकण मिळविलेले होते. यांचे एक चिरंजीव एका छोट्या कंपनीचे मालक तर दुसरे - चंद्रशेखर अच्युत पाध्ये - एका मोठ्या कंपनीचे मॅनेजर ! आजही संस्कृतचे प्राध्यापक म्हणून खडकवलीचे प्रा.शं. पां. गुर्जर यांचे नाव आहे. याच पंचक्रोशीतून बाहेर गेलेल्या एका गुर्जर पाध्ये व्यक्तीने स्वातंत्र्यपूर्व काळात वेद व संस्कृत पाठशाळा कराचीला चालविली होती. अमेरिकेतले सायनशास्त्रातले ख्यातनाम प्रोफेसर गुर्जर पाध्ये इकडचेच आणि मेलबर्न जवळच्या जीलॉग या जिल्ह्याच्या प्रमुख शहरातले प्रोफेसर पाध्ये इथलेच. उत्तम शिक्षक म्हणून पारितोषिके पटकावलेले श्री. श्रीकांत गुर्जर पाध्ये कसे विसराल? राजापूरचे वैभव, विद्वत्सभेचे अच्युत कृष्णशास्त्री पाध्ये गुर्जर यांना विद्वत्तेचा एक मानदंड मानतात. तिथले श्रीराम औषधालय यांचेच ! अनेक विद्याशाखांमध्ये त्यांचे पांडित्य होते. वैद्यराज... पं. भिकाजी ... पाध्ये यांनी ही परंपरा चालविली आहे. उत्तम वैद्य म्हणून भालावलीचे अण्णा पाध्ये व त्यांची परंपरा त्यांचा नातू होमिओपाथीमध्ये नांव मिळवून आज चालवीत आहे. पं. धरणीधर बापूशास्त्री व पं. हेरंब बापूशास्त्री गुर्जर. हे बंधू पुण्यामध्ये एकेकाळी अनेक संस्थांचे संचालक, आयुर्विज्ञान व वेदविद्येचे आधार, उत्तम वक्ते म्हणून प्रख्यात होते. ख्यातनाम गवई कोल्हापूरचे वामन

म्हणजे आपल्यापैकी प्रत्येकाला काय करावे लागेल? म्हणजे तुमच्यापैकी प्रत्येक श्रोत्यांने ही पुढची दहासूत्रे घरी लिहून ठेवावीत.

१. आपल्यावरचा उंदड विश्वास आपणच जागवत रहायला हवाय.
२. नवनवीन जबाबदाऱ्या अंगावर घेऊन त्यापेलण्याचा आपला स्वभाव बनवायला हवाय!
३. भोवतालच्या लोकांनाही आपल्या पासून स्फूर्ती मिळावी असे आपले आचरण हवे आहे व स्वभाव हवाय.
४. स्वीकारलेल्या कार्यात सर्वस्वी झोकून देण्याची आपली वृत्ती बनायला हवीय.
५. कांही नवनिर्मितीसाठी मला माझी वंशदत्त बुद्धी वापरावयाची आहे. याचे भान मला हवेय. यासाठीच आपल्या ज्ञातीतील गुणवान मंडळींचे गुण सतत आपल्या समोर ठेवावयाचे !
६. दुसऱ्याचे अनुयायित्व संपादण्यात धन्यता न मानता स्वतःचे स्वतंत्र व्यक्तिमत्त्व ओळखून ते वाढवायचंय याची जाण हवीय.
७. ध्येय, साध्य होण्यासाठी सतत कार्यमग्नता व चिकाटी याबरोबरच उच्च मानवीय गुणांची जोपासना मला कराचीय.
८. माझे स्वत्व मला शोधायचेय सद्गुण वाढवावयाचे आहेत. स्वतःचे व्यावहारिक नव्हे आध्यात्मिक स्वरूप मला शोधून काढायचे आहे. त्यामुळेच मला ताणतणावातून शांतता मिळेल व त्याचमुळे आणखी कामासाठी मी उत्साही राहेन.
९. यासाठी मनाच्या हेलकाव्याबरोबर जगण्याची माझी सवय मला सोडायला हवी आहे. मला शुद्ध बुद्धीची मदत हवीय. पूर्वग्रह दूषित मनाची नकोय.
१०. तरच माझ्यातले दोष मला समजतील आणि माझे हे जीवन मी सत्कारणी लावू शकेन.

धन्यवाद!